

Dějiny slovenského práva

I.

I. - 02.

Stát a právo ve středověku a
na počátku novověku

Periodizace (do 1918)

- 1. Patrimoniální stát a právo v 9. – 12. století
 - a) Velkomoravská říše (Nitransko jako údělné knížectví)
 - b) Počátky uherského státu a práva
- 2. Krize patrimoniálního a formování stavovského státu (13. – 14. století)
- 3. Stavovská monarchie (15. st.)
- 4. Absolutizující stát (zač. 16. st. – 1848)
- 5. Konstituční stát (1848 – 1918)

VELKOMORAVSKÁ ŘÍŠE

- spojení Moravského a Nitranského knížectví
- raně feudální stát se silnou centrální mocí a formující se územní správou
- území Slovenska tvořilo údělné knížectví s centrem v Nitře

NITRIA

Ústřední orgány

- vesměs z nepřímých zpráv
- panovník
- užší či širší shromáždění předáků země
- dvorské úřady (nádvořní župan = comes palatinus, taverník = správce komory, stolník, číšník)
- dvorská kancelář

Územní správa

- opevněná hradiště = správní (a církevní) centra Velké Moravy
- hradské župy = velmi jednoduchá a nepravidelná správa okrajových oblastí

Arcibiskup Methoděj křtí českého knížete Bořivoje a jeho manželku Ludmilu na Velehradě roku 877.

UHERSKÝ STÁT A PRÁVO V RANÉM STŘEDOVĚKU

- centralizovaný stát
- spojený s křesťanstvím
- patrimonální pojetí státu
- Štěpán z dynastie Arpádovců:
král + (arcibiskupství v Ostrihomí)

Štefan I.

Sociální rozvrstvení obyvatelstva

- a) předáci země
- b) kněží
- c) osobně svobodní bojovníci z královských hradů nebo z družin světských a církevních držitelů půdy (hradští jobbagionové) a osobní služebníci předáků země
- d) závislé obyvatelstvo
- e) později vlámszí a němečtí kolonisté...

Území Slovenska

- v 11. století nepatřilo k jádru uherského státu (konfinium)
- pevněji se s ním spojilo až ve 12. století

Ústřední orgány uherského státu

- panovník (dědičnost, seniorát – primogenitura /v zásadě/, korunovace, mladší král)
- zpočátku ještě nepříliš diferencovaný královský dvůr
- pak jednotliví úředníci a úřady: královská rada; královská; nejvyšší úředníci (palatin, zemský soudce; pokladník /komorník/, správce koníren /maršálek/, stolník, číšník ad.)

Územní správa

- a) královské komitáty (župy, stolice)
 - vnitřně se dělily na centurionáty a děkanáty
- b) vesnické (pak i městské) orgány

Soudní kompetence

- nejvyšším soudcem panovník + jeho jménem soudí ústřední úředníci a komitátní orgány + soudí také církevní orgány
- od konce 11. století v komitátech také královští soudci /bilochové/
- brzy na to vznikly a poměrně krátce působily tzv. koncilové soudy

OBDOBÍ KRIZE PATRIMONIÁLNÍHO STÁTU ... (13. – 14. století)

- a) etapa krize patrimonialního státu (13. století)
 - = oslabení politické moci panovníků a vzrůst vlivu jednotlivých feudálů
 - donace = panovníkem udělovaná půda, od začátku 13. století dědičně
 - familiáři
 - tatarský vpád v letech 1241 – 1242 (zpusťošení země, hladomor, ale také podnět pro zakládání měst, budování hradů a zdokonalení obrany země)
- b) etapa jejího nerovnoměrného překonávání (= formování stavovského státu; 14. století)

TRENCIANSKY HRAD V 2. POLOVICI 14. STOR.

Rekonštrukčná kresba A. Fialu

Obytná veža Trenčianskeho hradu pochádza asi z 11. stor.

Matúš Čák sa postaral o opevnenie horného hradu a dolného nádvorja. Pútač dal postaviť až kráľ

Endeovi Veľký

Matúš Čák

Ústřední orgány

- panovník (stejná oprávnění, ale menší reálný vliv; korunovace; královské regály)
- uherský sněm (základ ve Zlaté bule Ondřeje II.)
- královská kancelář (v polovině 14. století větší kancelář + tajná kancelář)
- královská rada (za Anjouovců užší a širší rada)
- nejvyšší úřady: a) palatin; b) zemský soudce; c) taverník; d) vrchní pokladník

Územní správa

- a) šlechtické komitáty (králem jmenovaný župan, komitátní kongregace, volení hodnostáři – slúžní a d.)
- b) mimo rámec komitátní správy stála svobodná královská města a výsadní území
 - města: privilegia od zakladatele (Trnavské městské privilegium z roku 1238), samospráva, ekonomické výsady
 - výsadní území: například spišská města se společným (kolektivním) privilegiem

Soudy

a) ústřední uherské soudy

b) venkovské soudy

c) městské soudy

d) církevní soudy

e) zvláštní soudy

= například soudnictví spišských měst

+ věrohodná místa

= církevní instituce (královská pečeť)

Ústřední uherské soudy

- soudy královské přítomnosti (kuriální soudy)
- vlastní soudy ústředních hodnostářů
- soud rytířské cti

Venkovské soudy

- palatinální kongregace (do roku 1786)
- komitátní soudy (sedrie)
- vrchnostenské (zemské) soudy
- vesnické soudy

Městské soudy

- městská rada
 - další soudní instance
- + nejdříve ponaučení od mateřských měst
- + pak odvolání k soudu taverníka nebo personála

Církevní soudy

- římská kurie
- soud arcibiskupa
- konzistorní soudy biskupů
- nižší církevní hodnostáři

OBDOBÍ STAVOVSKÉ MONARCHIE

- pomyslná rovnováha sil
- stát = právnická osoba (Svatoštěpánská koruna)
- ve formující se stavovské obci jednoznačně dominovali velmoži
- změněné vnější podmínky (Osmanská říše)
- Matyáš Korvín úspěšně usiloval o maximální rozšíření svého podílu na moci
- Jagellonci slabými panovníky
- „věčné nevolnictví“ a zvýšení poddanských povinností
- hornická povstání v Kremnici, Banské Bystrici a d.

Ústřední orgány

a) panovník

b) uherský sněm

c) ústřední úřady

(královská rada, královská kancelář)

d) zemští hodnostáři

Panovník

- dědické nároky (s výjimkou Matyáše Korvína), ale nastupovali zpravidla po volbě
- volební kapitulace, inaugurační diplom
- pravomoci
 - = reprezentant státu navenek, velení armádě, sankcionování zákonů přijímaných uherským sněmem, vydávání různých privilegií, podíl na soudnictví, podléhaly mu finanční úřady a náležel výnos královských regálů

Korvín (Kluž)

Quoniam autem peregrinis ex relativis fama obitus ipsius regis Ladislaus in regnum hungarie venit: multos perstravit. inaxime autem illos qui eidem regi comitis Ladislaus persuaserant necesse: cum victores effusi sanguinis ipsius comitis Ladislaus eorum audire: eo solummodo insurgere: ac incepta sine ad optatum conducere vindictam desiderare videbant. Quod si factum fuisset: si pro componendis regni rebus: proque eligendo rege: indicta per totum regnum hu-

Uherský sněm

- upevnil svou pozici
- zasedal pravidelně
- schvaloval zákony
- dvě tabule: horní a dolní (někdy "sessia mixta")

Ústřední úřady

- a) královská rada (v rukou magnátů)
- b) královská kancelář (opora panovnické moci)
 - vedle královské kanceláře nejdříve speciální malá kancelář (vedení agendy kuriálních soudů)
 - za Matyáše Korvína větší, menší a tajná kancelář

Zemští hodnostáři

- a) palatin (prostředník při řešení sporů krále a stavů; jeho postavení specifikovaly palatinské články, /Articuli de officio palatinatus, 1485/)
- b) zemský soudce
- c) personál
- d) taverník
- e) vrchní pokladník

Územní správa

- a) **komitátní správa** (v čele jmenovaný vrchní župan, dále podžupan, komitátní kongregace, slúžní, přísežní a notář)
- b) městská správa
- c) výsadní území

Uherské župy

Soudy

- a) Ústřední soudy
- b) Venkovské soudy
- c) Městské soudy
- d) Církevní soudy (jejich význam klesl)
+ Věrohodná (ověřovací) místa

Ústřední soudy

a) kuriální soudy (soudy královské přítomnosti)

- pro soud, v němž jménem krále soudil personál, se postupem času vžilo označení královská soudní tabule/

- řádní zemští soudci = palatin, zemský soudce, královský kancléř, personál

b) soudy nejvyšších zemských hodnostářů
(významným se stal i soud taverníka)

c) soud rytířské cti

Venkovské a městské soudy

- brzy zanikly palatinální kongregace, naopak vzrostl význam komitátních soudů /sedrií/
- nadále fungovaly také vrchnostenské /zemské/ soudy a vesnické soudy
- podle rozhodování o odvoláních se svobodná města dělila na tavernikální a personálova (k těm patřila i horní)

OBDOBÍ ABSOLUTIZUJÍCÍHO STÁTU

- - úsilí o panovnické samovládí
 - - centralizace
 - - byrokratizace
 - - snaha o rekatolizaci
 - - refeudalizace
 - - (za Josefa II. i germanizaci)
- = proces postupného posilování panovnické moci na úkor stavovské obce

Ferdinand I.

Počátek absolutizující monarchie

- na trůně **Habsburkové**, ovládající dlouho jen část území habsburské říše
- původně personální unie rakouských, českých a uherských zemí, pak Habsburkové postupně posilovali úloha společných orgánů
- **stavovská povstání** (kompromis: szátmárský mír 1711)
= úzké propojení rakouských a českých zemí, relativní samostatnost Uher

Pragmatická sankce (zák. čl. VI/1723)

- potvrdila dědičnost uherského trůnu v habsburském rodě a zajistila nástupnické právo žen
- platila až do samotného zániku v roce 1918
- snaha regulovat život společnosti panovníkovými nařízeními v Uhrách v zásadě neúspěšná
- v jednáních posledních uherských stavovských sněmů byla zřetelná snaha o maďarizaci, ale také zaznívaly liberální názory

Osvícenský absolutismus

- o začlenění Uher do jednotného řízení celé říše usiloval zejm. Josef II., bez úspěchu
- prosazování nového pojetí výkonu státní správy (byrokratizace)
- uherský sněm 1790 usnesl a panovník sankcionoval, že uherské království je (v rámci habsburského soustátí) svobodnou říší s vlastním zřízením, nepodrobenou žádné jiné říši ani jinému národu

První polovina 19. století

- vliv francouzské revoluce
- **Klement Metternich**
- hodnost rakouského císaře
- obnovení funkce uherského sněmu

Státní aparát

- **panovník** (snaha vládnout absolutisticky; dědičnost; právní předpisy někdy sami, jindy se sněmem)
- **uherský sněm** (1608; dvoukomorová struktura; vážení hlasů, okolice)
- **správní aparát** (postupná byrokratizace X komitáty)
- **orgány společné pro celou monarchii**
- **zemští hodnostáři** (palatin, zemský soudce, taverník a personál)
- **ústřední uherské orgány** (uherská rada/ místodržitelská rada, uherská dvorská kancelář, uherská komora)
- **místní správa** (komitáty; svob. král. města; výsadní území)

Soudnictví - obecná charakteristika

- a) do začátku 18. století (1723) typické středověké rysy:
 - stavovský partikularismus
 - propojení se státní správou
 - nejednoznačně vymezené kompetence
 - soudy zasedaly pouze příležitostně
 - nutně se nevyžadovalo právnické vzdělání
- b) soudní reforma z roku 1723

Soudní organizace po reformě

- nejdůležitějším šlechtickým soudem **královská kurie** (sedmipanská a královská tabule)
- čtyři **distriktní (krajské) tabule** (i v Trnavě a v Prešově)
- **komitátní soudy** (sedrie, soud podžupana, soud služného) pro záležitosti komitátní šlechty
- **vrchnostenské (zemské) soudy** pro záležitosti poddaných
- ve městech **městské rady** (odvolávání k soudu taverníka nebo personála)
- **církevní soudy**
- **směnečné soudy** (1840)

■ Děkuji za pozornost !

Kníže K. Metternich